

Boris Škvorc

DESNIČINO ZIMSKO LJETOVANJE: NACRT MOGUĆEG ČITANJA IZ POSTKOLONIJALNE PERSPEKTIVE

dr. sc. Boris Škvorc, Hankuk University of Foreign Studies¹, Seoul i Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, bskvorc@ffst.hr

izvorni znanstveni članak

UDK 821.163.42.09 Desnica, V-31

rukopis primljen: 15. 12. 2015.; prihvaćen za tisak: 3. 6. 2016.

Rad se bavi mogućnostima postkolonijalnog čitanja Desničina romana Zimsko ljetovanje i posljedicama takvog čitanja za odnose u sistemu. U središtu je pitanje što proučavanje povijesti nacionalne književnosti može dobiti/izgubiti ako se ovaj roman, osim genealoški upisano, pokuša čitati iz perspektive postkolonijalnog pisma? Riječ je o romanu napisanom u vremenu „prekida sa soc-realističkom paradigmom” te se često isticala njegova modernost, ali i nedovoljna individualizacija, odnosno daljnje inzistiranje na kolektivu kao agensu. To je, navodno, prekinuto tek u romanu Proljeća Ivana Galeba. Ovdje se tvrdi da je originalnost Desničina izraza ne samo najavljena, nego i ostvarena u prvom romanu. Njegovo čitanje oslonjeno na metodologiju postkolonijalne teorije otvara mogućnost interpretacije romana u obliku najave nekih drugih kasnijih djela, a roman stavlja uz bok Andrićevim „ratnim romanima”, kao onim iskaznim paradigrama koje otvaraju mogućnosti preispitivanja prostora, vremenskih zjevova i pitanja kolektivnih sukoba kao odnosa subalternih lokalnih drugih prema prevladavajućim obrascima upisivanja pro-zapadnih modaliteta individualističkog modernističkog pristupa. Ovaj rad nastavlja se na neka ranija čitanja u sličnom ključu (Dukić, Brajović), ali, za razliku od imagoloških upisa (Dukić) ili komparatističkih lociranja naracije nacije (Brajović), ovdje se u središte postavlja problem odnosa kanona i ovakvog podrivačkog rukopisa i to ne samo u dijakronijskoj perspektivi nego i u problematiziranju metodologije pristupa tekstovima poslijeratnog modernizma kao političke i ideološki markirane diskurzivne popudbine književnog polja.

Ključne riječi: postkolonijalni pristup; dekonstruiranje modernističke genealogije; subalterni u većinskom diskursu; logocentričnost i fonocentričnost; Vladan Desnica; Zimsko ljetovanje²; podrivanje sustava i ideoloških stereotipa

¹ This article is written by the support of Hankuk University of Foreign Studies Research Fund of 2016.

² Svi citati iz romana *Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice preuzeti su iz izdanja *Sabrana djela Vladana Desnice, knjiga 1*, u redakciji Stanka Korača, Zagreb: Prosvjeta, 1974.

1. Roman i njegov (post)kolonijalni okvir

Premda se obično čitao u okruženju iščitavanja modernističke paradigme (druge moderne; v. Milanja 1996), upisivao u kontekst dekonstrukcije čitanja/upisivanja kolektivnog subjektiviteta u priču (dakle, ispisivanja poetike odjeka soc-realističkog prosedea u prostor osobne fokalizacije; v. Dukić, 2010) ili ideološko kritičkog raslojavanja subjekta u poziciji drugosti prema sistemskom mišljenju (Kravar 2011), roman *Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice može se iz današnjeg uvjetovanog motrišta interpretirati kao primjer najave kasnijih postkolonijalnih promišljanja lokalne sredine i njezinih vrlo kompleksnih povijesno diskurzivnih odnosa ne/moći (narativa razlike) u odnosu različitih kolektivnih entiteta i mjesta pojedinaca ne samo u vlastitom prostoru razlike, već i u odnosu na prostor drugih (koji vrše svjestan ili nesvjestan pritisak na tu razliku). U romanu o kojem je ovdje riječ pojavljuje se sukob svjetova u svom najogoljenijem obliku. Tome je ponajprije tako na razini upisivanja kolektivnog agensa naracije. Rastresita i nedefinirana, divergentna grupa onih „koji pripadaju” povlaštenom prostoru (mora, obale, zapada) ušli su (kao izbjeglice doduše)³ u prostor nepoznanice zaleđa gdje su postali dvostruki drugi: u odnosu na svijet (primitivni?, brdski, istočni?) koji ih je dočekao (i primio na specifično ironični način koji je Desnica konstruirao uskraćivanjem dijaloškog potencijala). No to nije sve: razlika se uspostavlja i u odnosu na ishodišni položaj stečene drugosti došljaka. To je sada onaj drugi koji je u prostoru izvlaštenosti, u neprirodnom položaju samopotkopavanja vlastita identiteta autorskoj intenciji omogućio ironiziranje te povlaštenosti i njezinih „tekovina”. Drugim riječima, autor je stvorio/dekonstruirao stabilnost ne-susretišta pretvorivši ga u prostor sukoba, kako na razini teksta, tako i na razini prezentiranog svijeta. Na razini teksta to se odvija kao „rekonceptualizacija mimetički upisanih odnosa moći” (Tiffin 2006: 378), odnosno događa se tekstualno upisano izmicanje nadzoru „zadavajuće paradigme” koje proizvodi destabilizaciju sustava. To se uostalom i kroz strukovnu recepciju romana zadnjih godina dobro vidjelo (Dukić 2010; Brajović 2012).

Upisan u prostor između (talijanskog) grada i (morlački impostiranog, zaostalog iz prošlosti) sela u kojem su građani pronašli privremeno utočište za vrijeme savezničkog „bombardmana”, roman u svom središnjem dijelu otvara pitanje *drugog* na prostoru koji će se upravo u to vrijeme uspostaviti/uspostavljati kroz hegemonijski zadani narativ trostrukog omeđenja mogućnosti iskazivanja, odnosno svrstavanja unutar politike diskurzivnog uključivanja: južnoslavenskog, hrvatskog i/ili socijalističkog. Na prostoru gradbe ovakvog posljedičnog sustava pisac se vraća korak unatrag, u svijet koji više ne postoji a postojao je samo pet-šest godina ranije. Zadaje se pristanak na igru razlike između Talijana i talijanaša (koji nisu svjesni učinaka svoje *razlike*), s jedne strane, i

³ Ironija predmnijevanog položaja povlaštenosti može se iščitati kao ironični sloj podriivanja stabilnosti odnosa. To vrijedi i na povratno ironiziranje iz perspektive lokalnog puka. Tako se radi o dijalogiziranju podriivanja čvrstog položaja kojom se Desnica služi kao protodijalogom. Uostalom, makrostrukturna ironija i nije drugo nego podriivanje stabilnosti. Upravo kroz prodiranje povlaštenog glasa u izvlašteni prostor razlike, počinju ironične napetosti koje reprezentiraju razliku kao privid vrijednosti (kroz uvodna očitovanja „građana” o prostoru u kojem su pronašli utočište ili kroz prešućeno u dijaloškim replikama seljaka; usp. Brajović 2011).

lokalnih Srba kao onog agensa koji se iz današnje perspektive može čitati kao pseudo-subalterni proizvođač lokalne identifikacije (Spivak 1999: 36, 39), s druge.⁴ U romanu koji svojim političkim slojem proizvodi „stvarno stanje stvari” u odnosu na izvedenu stilizaciju (paralelnog mu) „svijeta zbilje”, susreću se, pa čak i sudaraju, (najmanje) dva kolektivna subjekta, nesvjesna tereta vlastite pripadnosti imaginarnom zajedništvu. Prvi je onaj gradski, zadarski i talijanizirani koji prostor pravoslavne, ruralne (morlačke!?) razlike vidi kao nešto divlje, periferijalno i ne-civilizirano. Ovdje je i dalje riječ o imagološkoj konstrukciji. Ali istovremeno ona je i jezična konstrukcija koja obnavlja reprezentaciju podrivajući je i ironizirajući iz perspektive izvlaštenosti. Ova pak snagu pronalazi isključivo u rekonstrukciji, dakle usuprot jezičnoj kontingenciji. S druge pak strane izdvojeno i u prostor izolirane ne – civilizacije upisano *drugo* gleda (u zrcalnom „naopakom odrazu”) građane – izbjeglice kao nepomirljivu razliku, drugost nadanu u obliku predstave, privremenog izravnog suočavanja sa stranim tijelom koje je dostojni protivnik samo gledano iz daljine. Da bi izbjegao modele stereotipizirajućih preuzimanja unaprijed zadanih uloga Desnica koristi ironiju kao jedini mogući izlaz iz zamke potvrđivanja stereotipizacijskog dijakronijskog upisa i piše:

Izbjeglice su pomalo tonuli u selo i upoznavali se s njim. Potvrđivala su se njihova ranija mišljenja o seljačkoj prljavosti, lukavosti i spremnosti na iskorištavanje tuđe bijede. Osim toga, pokazalo se da su seljaci, u stvari, jako ograničeni i da se svemu cere kao crnci (str. 67).

Istovremeno, ispisujući „imaginarij crne boje” (kolonijalnu post-upisanost kao analogiju) sela, svijeta koji nestaje u svojoj jednostavnosti i modalitetima stereotipiziranog preživljavanja i opisivanja, Desnica iz pozicije pripovjednog glasa ironizira upravo tako ideologemski zadani upis predočen iz perspektive ograničene *razlike* koju samozadaje imagološki aparat grada. Takvo je impostiranje osuđeno na ne-razumijevanje kao svoje odredište, na nesreću kao moguće otrježnjenje i otvaranje prema drugom, makar u obliku odlaska u drugi prostor, izvlašćivanja iz pozicije povlaštenosti. Da bi se to ostvarilo, ironiju treba pretvoriti u alegoriju, a iz alegorije se „izvući” tragedijom. Istovremeno, upisati tekst treba usuprot zakonima „razvoja” historicističkog razumijevanja razvoja zajednice. Potčinjenost nije predmet ispitivanja kontrastivnih slika o nama i njima. Umjesto toga, subalternim glasom postaje glas pisca koji istovremeno zaustavlja vrijeme i podstiče čitatelje da uvide pravu lokaciju problema: kulture koja je dugoročno zadala odnose, a koja istovremeno nestaje kao jasno definirana razlika.

---

⁴ Spivak ovu instancu iskazivanja u originalnom tekstu na engleskom naziva „*native informant*”. To je onaj Leovčev „dousnik teksta” u njegovu čitanju *Proklete avlije* (S. Leovac, *Ogledi o Ivi Andriću*, Beograd, Srpska književna zadruga, 1993: 145), odnosno onaj podrivački element koji Tiffin (2006) zove „unutartekstualnim rekonceptualizacijama” na razini kojih se uspostavlja neizravni otpor teksta kroz izvlašteni glas kojem je dano pravo iskazivanja alternativne pri/povijesti. Njegov odjek se ne realizira izvan mogućeg svijeta teksta, a učinak se ostvaruje samo u sferi kulturalne upućenosti. Mislim da Roksandić, iz perspektive povjesničara rekonstruktora, apelira upravo na tu razinu kad ispisiuje Desničinu „građansku kulturu” usuprot prostoru i vremenu diskurzivnog zaokruživanja (2011).

Upravo kao posljedicu ovako uspostavljenih odnosa, ovaj rad iščitava efekte upisivanja pripovjedačke ironije u odnosu na *proizvedenu* sliku post-kolonije (hijerarhije moći u nastajanju) i *zamišljeno* mjesto hegemonijskog dogovora gdje se proizvodi post-kolonijalna svijest o razlici kao (mogućoj) vrijednosti. Po tome se Desničin *mogući svijet* može čitati kao daleka preteča kasnijeg multikulturalnog pisma u koje se upisuju autori toliko različiti kao što su Kovač, Bauer, (djelomično i gdjegdje) Aralica, Jergović, Štriks ili Ugrešić u hrvatskoj književnosti, odnosno Albahari, Pištalo i Arsenijević u srpskoj.

U kontekstu do sada rečenog, moglo bi se zaključiti kako je Desničin roman zapravo retrogradno, iz perspektive proučavanja književnosti devedesetih, svojevrsnom novohistoricističkom manipulacijom, doveden u (nasilno zadani?) položaj da postane pretečom novih političkih čitanja poratne i kasnije književnosti. Područje interesa suvremenih interpretacijskih praksi prebacuje se s pitanja uklapanja u dijakroniju na problem odnosa u sustavu i mogućnosti njegovog „načimanja”, odnosno naknadnih intervencija u genealogiju struke i povijesno-književnu čvrstoću kanona/lektire. Tako novija čitanja ovog romana (Brajović, Dukić, Kravar, Sindičić Sabljo) inzistiraju na njegovom vizualnom, slikovnom, ali i neizrečenom, dakle privremeno upisanom (Kravar). No drugo pitanje koje također valja otvoriti ovdje jest autorska unutarnje tekstualna intencija i mogućnost učitavanja te intencije u odjeke suvremenih modela podrijetla sistema u procesu proizvodnje „efektivne povijesti”. Riječ je, kako piše Hutcheon, o „otvaranju i razotkrivanju zaboravljenih mogućnosti” (2002: 17). Pokušaj književnih kultura da stvore novu, inkluzivniju i demokratskiju povijest književnosti zapravo nije ništa drugo nego uspostavljanje modaliteta i interpretacijskih potencijala da se potkopaju elite i promocija njihovih političkih, kulturnih i ideoloških paradoksa u procesu formiranja identiteta kao zadanih obrazaca. U kontra-historiji sudjeluje tako teorija, ali i odjek „izabranih, zaboravljenih djela” (Stenberg 2009: 329) iz povijesti književnosti. Zato u ovom kontekstu ne promatramo roman *Zimsko ljetovanje* iz imagološke, nego iz perspektive čitanja politike teksta i njegove uloge u pružanju (književnog) otpora zadavajućim sustavima moći, odnosno hegemonijskim praksama kulturalnog i političkog pritiska.

2. Čitanje unutarnje napetosti iskaza: moć i politika (književnog) otpora

Problematika čitanja hrvatske književnosti tijekom razdoblja od prva dva desetljeća nakon raspada Druge Jugoslavije obnavlja ranije tekstove kroz čitanje unutarnje napetost iskaza i rekonstruiranjem u tekst suptilnog ironiziranja u odnosu prema novo uspostavljenim odnosima moći i obavezujućih hegemonija. Ti modaliteti okvira čitanja vremenski izvlaštenih tekstova ostvaruju se na dvije razine: u zavisnosti od represivne ideologije suvremenog diskurzivnog poretka i u odnosu na diskurzivni okvir uspostavljenih modaliteta ostataka zavisnosti prema modalitetima tumačenja prošlosti kao pri/povijesti. To se ostvaruje iz različitih pozicija post – zavisnosti, čvrsto upisanih u lokalnu kulturu u obliku uvažavanja razlika koje često imaju (ili nameću) vrijednost same po sebi. Riječ je dakle o propitivanju mogućnosti promatranja ondašnjih romana iz perspektive postkolonijalnih diskurzivnih studija u okviru kojih se pojavljuje

određena nova praksa modeliranja stereotipa promatranja prošlosti. No istovremeno se ostvaruju i nove mogućnosti podriivanja sustava, kako onog koji je određen kao kanon u sinkroniji, tako i uspostavljenih modaliteta stereotipiziranja prošlosti kao čvrsto zamišljene povijesne, dijakronijske paradigme. Podvrgavanje dekonstrukciji, zato, prije svega ovisi o kontra-povijesti koja se suprotstavlja retradicionalizaciji iz pozicije moći, odnosno pritiska prevladavajućeg hegemonijskog poretka. Tu se otvara više metodološki divergentnih pitanja od kojih tri mislim da su najvažnija. Je li u takvom diskurzivnom okruženju suprotstavljanje retradicionalizaciji kroz čitanje iz subalterne, postkolonijalne perspektive opravdano? Može li se model postkolonijalnog koristiti u prostoru gdje je jezik otpora bio oružje de-kolonizacije i u vrijeme samog koloniziranja? I konačno: kako praksa upisivanja privremenosti u vremenu otpora može utjecati na kontra-kanonizaciju, odnosno propitivanje čvrsto zadanog kanona i njegovih predmnijevanih vrijednosti? Pitanja su zadana iz dekonstrukcijske postkolonijalne perspektive čitanja. Ona su naoko jednostavna i mogu pratiti određeni dijakronijski slijed ovakvog modela lociranja prostora fikcije, čime će se baviti središnji dio ovog rada.

Ako počemo od interpretacije površinske razine teksta, vidjet ćemo da u *Zimskom ljetovanju*, romanu koji je u južnoslavenskom književnom polju prepletanja paradigmi objavljen dvije godine nakon vrlo važne Andrićeve pripovijetke „Priča o vezirovom slonu”, ali četiri godine prije *Proklete avlije*, kolonija ima dva važna i različita značenja. Najprije, prisutno je fizičko izmještanje kolektivno ispisano agensa „građana izbjeglica” u drugu, iz njihove perspektive gledano ne-civiliziranu sredinu, što autor svojom ironijskom impostacijom potencira do alegorije, pa čak i groteske. Tu je, na primjer, izravni upis kolonije iskazan u rečenici: *Kolonija poživje besposlenim malokrvnim životom svih izganika i emigranata u beskonačnom sjećanju i pričanju i dokonom šetuckanju* (str. 68). Slijedi i uvid u model ne-civiliziranosti iskazan u Karlovom zaključku da (njihovi domaćini; op. au.) *žive kao životinje*. Ali kolonija u ovom romanu nije samo to; prostor razlike koji se (više) ne može civilizirati. To je i odnos moći uspostavljen kroz nametanje drugih kultura, odnosno klasičnog kolonijalnog procesa civiliziranja skraćenim postupkom. Tako dolazi do istovremene reprezentacije i podriivanja procesa aproprijacije kulturalnog pamćenja i ispisivanja/opisivanja procesa naturalizacije ideje „zajedničkog” prostora. Tu je dosta sjetiti se *federalove* aproprijacije i proizvodnje *lokalnog junaka* Mile Plaćidrugaa, ili peripetija (farse) o talijanskom imenovanju Smiljevaca kao kolonijalnog prostora fiktivnog retradicionaliziranja ne-civilizirane, i re-etablirane lokacije. No ti procesi kod Desnice nisu nasilni, niti ideološki obilježeni kao kod nekih kasnijih postkolonijalnih pisaca koji se bore i jezikom (engleskim protiv engleskog, kao kod Rushdija i Desai), ili proto-kulturom (kao kod arapskih francuskih pisaca ili karibskih autora). Ovdje pitanje velikih priča nije izraženo na površini tekstualnog kao upisivanje kontra-kulture, pa onda i podatno štivo za uspostavu funkcionalnog povijesnog modela nasilne rekonstrukcije kanona. Razlika i prisustvo drugih u tekstu novo osvojenog literarnog prostora naslućuje se kroz ironijska iskliznuća značenjskih grozdova upisanih iza fabularnog sloja, u obliku ironijske destabilizacije onog iskazanog na površini.

Tako, na primjer, nije toliko važno kako lik Lizete vidi to od Zadra svega pet kilometara udaljeno selo koje predstavlja drugi, nepoznati svijet, selo za koje su „građani srednje ruke” imali dojam dolaska u dalek i egzotičan kraj. A ona ga vidi ovako:

Ljudi su na selu podmukli i lukavi, i imaju uvijek prljave ruke; zato im ne valja dozvoliti da bilo šta diraju rukama. Oni su, osim toga, prilično smiješni; useknjuju se prstima, i treba im dobro vikati, jer su malko nagluhi, od prljavštine koja im se nakupila u ušima. Žive kukavno, ali tome su krivi sami jer su krajnje neumješni i nesnalazljivi te ne umiju da iskoriste i uživaju toliko blago božje (one kokoši i one pršute i ono mlijeko!). Govore – to im je osobina – nekako smiješno i nerazumljivo [...] i u svakoj prilici gledaju da podvale građanima; naročito vole da poture mučke kunući se da su sveža, tog jutra snesena jaja, a kadri su čak i da prodadu meso od crkotine. Djeca su im musava, zato što ih ne umivaju i ne rede, i kržljava i sitna, zato što ih izmalena zapajaju vinom i rakijom (str. 41).

Važniji od izrečenog na površini su tekstualni indikatori koji negiraju fonocentričnost, odnosno ispričanost ove pozicije, te umjesto toga upisuju njezinu knjiškost i proizvedenost, ukazujući na autorsku stilizaciju i prodore njegovog ironičnog potkopavanja gotovo svih suprotstavljenih, čvrstih i stereotipiziranih pozicija likova. Čini se da je Desnici važnije takvo pozicioniranje ironičnog dekonstruktora stabilnih identiteta, negoli suprotstavljanje i stereotipiziranje modela gledanja. On to podiranje stabilnog diskursa postiže čitavim nizom signala koji ukazuju na suptilno ironiziranje narativnih stereotipa, onih koji dolaze kao imagem i iz grada, ali također i pozicije vlasti (njemačke, talijanske i/ili neke buduće vlasti koja se nagovještava kroz jedan Ićanov monolog i podrija kroz četnički skup u susjednom selu).

Takvom pripovjedačkom intencijom kasnije će ironizirati i poziciju kolonizatora, ali i poziciju samog sela, te odnosa moći koji se iza kulisa odigravane drame odnosa grupe građana, seljaka i ostataka hegemonijske hijerarhije privida vlasti zbiva na tom prostoru. Iskazuje se to kroz niz tekstualno lociranih kontrastivnih slika: od četničkog zbora, preko skrovito prikazane, zamagljene i nenaglašene prisutnosti partizana negdje u pozadini zbivanja pa sve do učinaka krvavih fizičkih obračuna i nemogućnosti da se o njima otvoreno govori. U tom smislu se treba sjetiti razmjene kratkih replika između Karla i Ićana ili načina na koji Karlo ne može dobiti odgovor na svoje pitanje *zašto?*, *zašto?*; i to upravo u trenutku kad se samoproizvodi kao moralna vertikala. Ali i taj moralni prostor izbora i kontra-kulture prikazan je kao ne-mogućnost; kao instanca koja se našla u nemogućnosti da osudi fašizam i pozicioniranje grada iz kojeg su izbjegli. Osuđuju se opća mjesta proizvodnje stvarnosti jezikom, ali ne i ono što se iza jezika u lokaciji konkretnog prostora događa kao zločin. To kretanje u krug zapravo je Behlerova definicija ironije (2015). Behler ju čita od Kirkegaarda do Sveva, te pronalazi manipulacije iskazanim koje, s jedne strane, doista ukazuju na to poniranje i traženje rješenja u dubinskim slojevima (kao kod Krležje, na primjer, op. au.), ali se s druge mogu čitati kao manipulacija i odgađanje razrješenja napetosti (kao kod Andrića, op. a.).

U romanu će se iskazi manipulirati iz pozicije središnje narativne inteligencije i ironijskog impostiranja koje ona nameće kako unutarnjoj strukturi čitanja, tako i

modelima iščitavanja (Brajović 2011). Tu će se samo prividno davati riječ drugom i pustiti ga da priča i razotkriva *ono što se krije ispod površinskih slojeva* (Behler), ali vrlo rijetko s *bahtinski* upisanom logikom dijaloškog suprotstavljanja (Škvorc 2003). Tako će se na primjer na jednom mjestu dati riječ *federaleru* kroz čije riječi će iskazati jedan od središnjih problema povijesno zakašnjelog i ideološki radikaliziranog kolonizacijskog pragmatičnog stroja talijanskog fašizma. To je ideološki govor koji se upisuje kao dijaloška replika, i to u trenutku kad taj lik na jednom mjestu, na veliko iznenađenje svog zadarskog suputnika, kaže:

Ja uopće ne razumijem što mi tu tražimo! Zašto se razliječemo po svijetu da usrećujemo ljude i narode proti njihovoj volji, mjesto da sjedimo kod kuće i liječimo naše vlastite rane i bijede? A mi eto, po Evropi i bližoj Africi gradimo drugima dobre drumove kroz bespuća kao da smo postali neko poduzeće za asfaltiranje cesta! (str. 110).

Ali taj njegov drugi kojem se obraća ostaje zatečen našavši se izvan svog uskog područja ekspertize (jezikoslovlja). On je gotovo potpuno nijemi sugovornik i nije dijaloški intoniran. Taj njegov suvozač (član zadarskog zatvorenog kruga, intelektualac i znanstvenik), što je indikativno, odgovara *federaleru* na talijanskom i to sažeto, u dvije riječi, oprezno i neutralno. Istovremeno, čitav *federalov* talijanski monolog zapisan je na hrvatskom, što je također znakovito.

Autentičnost iskaza neprekidno se potkopava upravo iz autorske perspektive, čak i onda kad se stvori ili fingira fonocentrično intonirana atmosfera pričanja priče kao usmenog iskaza. Tako je građanima, u nedostatku *novina, romana u sveščićima i razgovora po brijačnicama* zamjena dnevnoj dozi fikcije bila *Ićanovo* pričanje priča. No u trenutku kad se očekuje da kontrolu nad tekstom preuzme jedna od instanci „tekstovih informatora s terena”, kako Spivak opisuje način na koji se subaltern perspektiva upisuje u postkolonijalni tekst, autorska stilizacija doseže vrhunac: *Ićanove* priče „obogaćuju se” *Lizetinom* maštom i *popadijinim*, recimo to tako „pročišćavanjem teksta”, tako da od autentičnosti pričanja i perspektive autentičnog iskaza kakvog na primjer imamo u *Andrićevim* romanima ostaje samo trostruko filtriran tekst. Tako *Desnica* sam proizvodi poetiku stilizacije koju umeće u iskaz tekstualno „nevinog” i ukazuje na to da doista radi o konstrukciji: *A tankočutna Lizeta, kao da je bila odabrani medij tih lutajućih sjena. O, često je o njima znala još više i još prisnije nego i sam Ićan, nego i sama popadija* (koja je ubacivala svoja *škrta ali oštro zarezana zapažanja*, op. a.) (str. 116).

3. Odjke stilizacije, podriivanje ili prikriivanje postkolonijalnosti „u nastajanju”

Poznavatelji južnoslavenskih književnosti pedesetih godina prošlog stoljeća sigurno će primijetiti da se sličan proces podriivanja narativnog jedinstva i kazivačkih instanci tekstova nekoliko godina kasnije provodi u *Andrićevoj Prokletoj avliji*. S jedne strane to je nastavak iskazanog u „*Priči o vezirovom slonu*” (1947) gdje se ovaj problem otvara, ali to zamagljivanje mjesta dekodiranja tekstualne odgovornosti umnožavanjem instanci koje grade tekst karakteristično je i za neke druge rukopise do sredine pedesetih i ima

uglavnom pragmatičnu ulogu. Ali, dok je prostor stilizacije kod Andrića prikriven, tek neizravno ukazujući na prikrivene instance i intencije tekstualnog, kod Desnice je on vidljiv već na razini pojedinih narativnih sekvenci i njihova odnosa prema upletenom nerečenom, sloju pripisanom autorskoj intenciji. Ovdje se preskače konsolidacija fonocentričnih nizova i njihova stilizacija u logocentrični, stilizirani tekst postavlja se kao središnje mjesto identifikacije tekstualnih intencija. Tako se raspada kolektivni agens teksta, a autor preuzima potpunu (modernističku) kontrolu nad etikom i poetikom teksta. U slučaju Desničina romana to se posebno odnosi na odraze prešućenog u naturalističkom obratu na kraju romana. Pitanje otpora poretku pitanje je liberalne ironijske pozicioniranosti a ne upisanosti u kolektivni agens zajedničke razlike koja (ipak) pristaje na kolektivnu priču, pa makar ona bila priča o nemogućnosti pričanja (kao kod Andrića, na kraju *Proklete avlije*).

U tom se smislu problem postkolonijalnog diskurzivnog čitanja ovdje bitno komplicira. Jer kod Desnice se uslojevanje značenjskih slojeva zbiva u trenutku kad iz prostora interesnog upisivanja naracije nacija, različitih kolektivnih agensa i lokaliteta proizvodnje odnosa ne/moći u fikcijskoj re/konstrukciji prošlosti tekstu intencijski počne nametati ironijska perspektiva povlaštene perspektive pripovjedača/implicitnog autora. To s jedne strane reprezentira upisivanje intencije pisca usuprot diskursu moći koja ga određuje, jezično i tematski, kroz različite modalitete represije. Intencijska razina se ostvaruje kroz ironijska potkopavanja upisana u tekstove i kroz autorske intervencije, odnosno otpore kodirane unutar teksta koji destabiliziraju stereotipe, proizvodnju tradicije i svođenje razlike na upisanost u dogovoreni hegemonijski odnos snaga. Tekst ne destabiliziraju agensi teksta, već oni smješteni na njegov rub.

U tom kontekstu možemo se podsjetiti Brajevićeva čitanja Desnice, Krleže i Andrića (*Zimskog ljetovanja, Areteja i Proklete avlije*). U svom tekstu (2011) on govori o tri scene koje podrivaju proizvodnju tradicije i povijesno jednoumlje iz pozicije liberalnog sebstva. Iz *Zimskog ljetovanja* tu je narativna sekvenca o Mili Plačidruhu, odnosno Emiliju Placcidruhu. Ta pozicija fingiranja izvanjskog pristanka na poredak stvari i upisivanje razlike kroz iza površine upisano u tekstualne makrostrukture zapravo je konstantno obilježje hrvatske književnosti od pedesetih, pa sve do novokriminalističkog romana krajem sedamdesetih godina prošlog stoljeća. U tom ključu liberalnog ironijskog potkopavanja mogu se čitati i takozvani „veliki romani” druge polovice dvadesetog stoljeća, Marinkovićev *Kiklop*, Desničina *Proljeća Ivana Galeba* ili Novakovi *Mirisi, zlato i tamjan*. Svi su oni ispričovijedani, a ispričano u njima dijelom je pripovjedne strukture

S druge strane u tom prostoru destabilizacije „čvrstih mjesta” središnja je konstrukcija pripovjednih žarišta koja su upisana u odnose tradicije zavisnosti i zaduženosti, vezanje uz prostor i njegovu mitologemski impostiranu tradiciju, što se zapravo preklapa s idejom umrežavanja unutar post/kolonijalnog diskursa. Ovdje govorimo o čitavom nizu autora koji pišu o prostoru su-života građanske kulture s drugim oblicima kulturalnih procedura, neovisno o okvirima kojima su one nametane modalitetu građanskog dis/kontinuiteta nacije. To su pisci upisani u zamišljaj europske tradicije kod kojih se refleksije fonocentrične razlike i upisanosti u lokalni identitet

priče i pričanja proizvode kao polifonijska i ironijski intonirana praksa pripovijedanja (vrlo rijetko pričanja) te se zapravo može reći da se tako zamišljena razlika u hrvatskoj književnosti više temelji na Desničinom negoli na Andrićevom tipu proizvođenja destabilizacijskih (destabiliziranih) slojeva teksta (iskazivanja).

Te destabilizacije proizvode uslojenu pri/povijest koja se upisuje kao drugost u odnosu na polje dominirajućih ideologemskih konglomerata, ili jednostavnijim riječima rečeno: destabilizacija se pro-izvodi u knjiškom podrivanju represivne službene ideologije i njome dogovorene hegemonije. To se doduše kod Krleže vidi izravnije, posebno u *Zastavama*, dok se tijekom upisivanja kolektivnih razlika u tekst kod Desnice kasnije povlači naspram upisivanja pojedinca kao prostora dvostruko zaključanog otpora hegemoniji: i na razini forme, ali i na razini upisanog fabularnog, prikriivenog ali prisutnog sloja koji se može „interpretirati na više načina”. U hrvatskoj književnosti prevladao je logocentrični model pripovijedanja. Na ovom će tragu kasnije izrasti Desničin roman *Proljeća Ivana Galeba*, ali i strukturalno najzanimljiviji Marinkovićev roman (*Zajednička kupka*), te Slamni-gov dvostruko upisani otpor hegemoniji (politike i struke) – roman *Bolja polovica hrabrosti*.

4. Stara dilema: pričanje ili pripovijedanje

U romanu *Zimsko ljetovanje*, kao svojevrsnom početku upisivanja tog postupka ironičnog uslojavanja iskazanog, kao središnja destabilizacija modernističke smirenosti izravno se nameće dilema o vezi odnosa autentične priče i pripovijedanja kao umjetne djelatnosti, stilizacije koja je sama sebe svjesna pa onda i svjesno subverzivna. S jedne strane fonocentrični pristup se upisuje iz perspektive različitih modaliteta drugosti. Najprije, tu je ona građanska kolektivna drugost, zatvorenost u sebe samu i pričana s lažnim, fingiranim samopouzdanjem kazivača. Upravo tu se, u autorskoj interpretaciji pseudo-polifonije, glas subverzije istovremeno delegira i ironizira: dok su seljaci prikazani kao drugi u odnosu na njihovu hermetičnu kulturu, oni se istovremeno nazivaju i crncima, što je već navedeno ovdje kao primjer ovjerljive drugosti. Sada se navodi i kao primjer lažnog polifoniziranja, proizvodnje drugoga kao ne-sugovornika. S druge pak strane imamo i ovaj dvostruko potkopan iskazni slijed. Pogledajmo primjer kad se govori o vinu koje seljaci daju drugima za kušanje i onom koje ostavljaju sebi: *Građani rijetko dođe u priliku da okusi tog odličnog vina, jer ga seljaci ljubomorno kriju od oči bijelog čovjeka* (istaknuo autor).

U procesu uspostave odnosa između dvaju kolektivnih agensa, Desnica je svjestan opasnosti od stereotipa u koji može ući i moguće plošnosti stvorenih slika što ih može proizvesti čitanje u tradiciji koja u tom horizontu očekivanja praktički živi još od Fortisovih opisa Morlaka i pogleda na njih iz obalne povlaštenosti Grada. S jedne strane zatvorena građanska sredina, mjesto destabilizacije lokalnog agensa, kolonizatorsko kukavičje gnijezdo, prostor Europe usječene u drugost, u razliku Balkana.⁵ S druge je

⁵ Razlika koju uspostavlja Todorova (2009) odupire se tipičnoj uspostavi Orijenta iz Saidove koncepcije orijentalizma. Tako prema njoj balkanizam ima svoje specifičnosti u organizaciji i distribuciji razlike kao margine. Slično piše i Woolf (1994), pozivajući se na povijest tog diskriminiranja još od europskog prosvjetiteljstva.

strane selo kao svojevrsni „divlji drugi”, onaj kojeg se koloniziranjem može spasiti od ne-kulture, razlike, ili makar (pokušati) civilizirati (premda su za svoj položaj „sami krivi”; s jedne strane iz pozicije građana; a s druge iz pozicije ironičnog impostiranja autorske instance). To je upisanost dvostruke ironije. Najprije sama situacija zahtijeva ironiziranje kako bi se potom pozicija superiorne kulture ironizirala kao misaproprijacija etike. Tako se na primjer, seljaci *cere kao crnci*. Upisuje se drugi stereotip koji ima dvostruku destabilizacijsku ulogu: pozicioniranje „crnaca” kao subalternih bića (i u pripovijetki „Okno” pojavljuje se kip crnca u predvorju); ali i postavljanje „bijelca” kao vlastita prostora samoispisane pripovjedne superiornosti i moralno samodovoljnog i samoproglašenog arbitrarnog načela razlike. Upravo u svojoj „bijelosti” građani odbacuju grižnju savjesti kao koncept, oni se ne ponašaju kao krivci, već kao ugrožena drugost relociranjem izvlaštena iz prostora prirodnog okruženja privida *bijelosti*.

Najveća ironijska potencija diskurzivno je zadana preko pozicije autorske intencije koja neprekidno (is)kazuje manje nego što zna. Zadrani iz Desničina romana nemaju se više kamo vratiti. Njihov izgon je konačan, to je izgon u ne-civilizaciju kojoj sada pripadaju, gdje propadaju, i u prostor potpunog nerazumijevanja sa sredinom koja će preuzeti kontrolu nad kontaktnim prostorom razlike. U konačnici, oni iz šume zauzet će upravo one pozicije koje su naznačene u razgovoru između Karla i Ićana. Iz šume će, naime, doći oni koji će uspostaviti svoju drugost kao okvir pravila igre (nove hegemonije), a Karlo, koji je za pobjedu „stranke dobrih ljudi” napustit će i svijet uspostavljene razlike i san o zatvorenoj sredini (Grada) u koju nema povratka. S tim ironijski zasićenim znanjem ne samo da igramo igru poistovjećivanja s likovima nego i s autorom koji dobro zna što predstavlja zadnja nihilistički intonirana scena u kojoj prasac proždire simbol nevinosti, dijete u kolijevci. Desnica ostaje jednako udaljen od obje suprotstavljene strane, od oba svijeta: kolonije nesvjesno izvlaštenih kolonizatora i koloniziranih pobjednika koji će doći „iz šume” i rekolonizirati prostor vlastite isključenosti. Ostaju samo posljedice, gorke i neobjašnjive, bez mogućnosti ozbiljnijeg i sistematičnijeg uvida u to kakvo se to stanje stvari krije iza površine teksta, kako ovog romana tako i povijesne pri/povijesti koja stilizira i naturalizira prostor tog sukoba civilizacija na uskom prostoru uspostavljene razlike. Podsjetimo, prostor sukoba svjetova sužen je na jedno selo, jedan put i jedan razrušeni grad, na nekoliko neartikuliranih vojski koje ili bježe, ili dolaze noću, koje ili krađu, ili kradomice ubijaju. Razlika se na razini ispisivanja autorskih intencija ukida kao vrijednost i uspostavlja kao strah od prožimanja različitog. Ovo se pak prikazuje i kao modus i kao mjesto obračuna. Prostor je izgubio svoju materijalnost i pretvorio se u apstraktni entitet: to je sam strah, gotovo kao onaj u kasnijem u Šegedinovu romanu *Crni smješak* (1969). A on ne može biti ispričan. Samo ga se može pokušati ispričati – upisati u tekstualno.

5. Razlika kao subverzija (politike?) jezika i teksta

Problem same izvedene, tehnički shvaćene razlike, odnosno ispisane *drugosti* kod Vladana Desnice komplicira se dopunski. Osim ispričane drugosti iskazane u

odnosu na ideološku hegemoniju vremena pisanja njegovog prvog romana i reperkusije koje je njegovo objavljivanje imalo u lokalnom polju premreženosti kulturalne i političke moći, tu se također otvara i vrlo važno pitanje drugosti jezika. To je pitanje Desničina, odnosno privremenosti bilingvizma, a u samom romanu i višejezičnost, te pitanje o načinu na koji se u romanu koristi i kad se koristi talijanski, a kad se štokavski umnaža u međuigru leksika i sintakse iz dvaju sličnih ali međusobno isključujućih uzusa

Tu je i pitanje etničke razlike/drugosti, odnosno upisanost u transkulturalno polje dvostruke pripadnosti koju je vrijeme i prostor ondašnjeg poraća teško mogao razumijevati unutar vlastite šizofrene uokvirenosti represijom i kooptiranjem istosti u prostor koji je hegemonija u stvaranju postavljala (proizvodila) kao vlastiti (privremeni) jezik razlike. To je pitanje etničkog kao političkog, a političkog kao tekstualnog i u sebe zatvorenog. Zato ovdje treba dati nekoliko primjera iz romana koji upućuju na mogućnosti što bi ih postkolonijalno diskurzivno čitanje moglo otvoriti u tumačenju Desnice i općenito građanske (pa i transnacionalno upisane) kulture u stvaranju koja je tako grubo prekinuta dva puta. Najprije, se to dogodilo uspostavom hegemonijskog poretka ostvarenog proleterskom revolucijom i NOB-om, a onda i nacionalno-klerikalnom revolucijom koja je, kao i ona prethodna, izvršila naturalizaciju procesa stjecanja post-ovisničkog statusa Hrvatske.⁶

Unutar tako rekonstruiranog diskurzivnog polja mislim da se mogu pratiti potencijali koje čitanju teksta istovremeno omogućuje i zadaje svaki novi jezik kontingencije, ideološki i politički upisane privremenosti, kako metodološke, tako i političko-strateške. Tu se postavlja nekoliko pitanja. Prvo je može li se nakon svega rečenog, vezano uz ironijsko potkopavanje kolektivnih agensa, Vladan Desnica čitati iz postkolonijalno zasićene interpretacijske pozicije? Slijedi pitanje kako se učitavanje subalternosti iskaznog subjekta i njegove pozicije margine, odnosno profilirane *drugosti*) reflektira prema tim ironijskim slojevima teksta? Drugim riječima, važno je naći odgovor na pitanje je li prostor unutar kojeg je uokvirena autorska intencija doista mjesto prepletanja različitih kulturalnih, dijaloških praksi, onih koje su, s jedne strane, obilježene lokalnim izvjestiteljima (fonocentričnošću razlike, pričom i usmenim prosedeom; usp. Spivak 1999, Derrida 2007, Brajović 2011a) a s druge umjetnim stilizacijama (logocentričnošću pisma) i zapadne, hegemonijom kulturalnog kontinuiteta nametnute prakse stilizacije (ljeporječivošću forme romana)?

Prema svemu navedenom čini se da kod Desnice ipak prevladava diskurs umjetnih stilizacija, baš kao kod Krleže. To ga udaljuje od tradicije srpskog pisma koje se na ovoj razini reprezentacije društvenih kretanja uglavnom bavi kolektivima kao agensima. Bilo bi u tom smislu vrlo zanimljivo dalje proučiti modele ironičnih potkopavanja stabilnosti trase razumijevanja u alegorijskim impostacijama u Andrića (*Prokleta avlija*, na primjer, pa i *Gospođica*) i kod Krleže (u *Banketu u Blitvi*, ali i u dijelovima *Zastava*). Ako se Desničn iskaz u tom smislu može razumjeti kao bliži Krležinom (unatoč drugačijem

⁶ Ovdje se postavlja pitanje prevodenja. Je li bolje post-dependency studies prevoditi kao postovisnički, ili postzavisnički studiji? I jedno i drugo ima prilično veliko teleološko i političko opterećenje.

ideološko-identifikacijskom predznaku), slijedi pitanje razumijevanja uslojavanja modela otpora čvrsto zadanim hegemonijama kao bitnog elementa naturalizacije postkolonijalnog diskursa. Je li to u Desničinom prvom romanu bliže modelima kolektivne identifikacije Andrićeva povijesnog romana, ili suvremene mu hrvatske književnosti koja se dvostruko de-kolonizira: na razini prostorne identifikacije i na razini jezičnog oslobađanja kako od ideologije modernizma, tako i od ideološkog pritiska socijalnog realizma? Takve odgovore teksta moguće je dogovoriti jedino kroz ono što novohistoricisti i postkolonijalni teoretičari zovu kontra-narativom.

Postoji li dakle unutar samog teksta romana *Zimsko ljetovanje* upisanost usuprot hegemoniji određenog povijesno-političko-ideološkog narativa i njegova diskursa? To bi bio onaj odblesak kontra-narativa u nastajanju koji, kako piše Helen Tiffin na jednom mjestu u svojoj studiji o knjižnici kao prostoru (ali ne i mjestu) otpora, „predstavlja iluziju stabilnog sebstva kao etičkog pitanja” i proizvodi „nestabilnost pozicioniranja unutar sistema opresije” (2006: 371). U tom kontekstu otpor totalitarizirajućoj praksi pragmatičkog sustava moći proizvodi se kroz ironično potkopavanje opresije jer, kako tvrdi Spivak (1999), u kontekstu postkolonijalne ovisnosti o drugom – ona je zamijenila koncept ogledanja. U takvom diskursu etika je postala „iskustvo nemogućeg”. Posljedica toga je da dolazi do rekonceptualizacije ideje o mogućoj destabilizaciji odnosa moći nad svijetom (i tekstem). Ali Tiffin, pozivajući se na Rossa Chambersa, upozorava da „se oporbno iskazivanje” (mogućeg svijeta odnosa u kontinuitetu mjesta kao prostora za manevar; op. au.) „ne iskazuje kroz izravni izazov”, kroz bačenu (književnu) rukavicu „sustavu moći” (2006: 178). Umjesto toga dolazi do narativnog otpora, unutar-tekstualne destabilizacije izvantekstualnog koncepta. Taj je postkolonijalni model otpora drugačiji od originalne ideje Bahtinove (u književnosti) i Gramscijeve (u politici) formulacije kontra-hegemonije koja „isključuje mogućnost bilo kakvog otpora totalitarizirajućoj praksi osim izbora između represije ili kooptiranja” (Gramsci 1951). Narativno potkopavanje tog „čvrstog mjesta” međutim, tvrdi Tiffin, „ima sposobnost upisati se unutar prostora omeđenog odnosima između represije i rekuperacije”, odnosno ne da se kooptirati nego pokušava „manevrirati” unutar „subverzivnog diskursa koji se otvara kao upisanost položena između ta dva modalna oblika čvrstog pritiska” (isto: 380). Iskaz kulturalne prakse svjesne odnosa u prostoru svijeta (i teksta) ondašnjeg građanskog otpora upravo manevrira u tako upisanom diskursu. Desničin roman destabilizira okvirni prostor represije (talijanske, njemačke, četničke, morlačke, banditske, građanske, zadarske) i upisuje se kao rekuperacija onih „ostatata” odnosa u priči od kojih se može presložiti slika i započeti revalorizacija prostora, odnosno učitavanje odnosa koji nadilaze ideološke privremenosti i upisuju se kao dekonstrukcija stabilnih odnosa zamišljenih stereotipizirajućih praksi imaginiranja povijesnog dis/kontinuiteta. Ovdje nam se dakle otvara prostor „ostatka” uvjetovan iščitavanjem dinamike odnosa između međuprostora u kojima se kolektivni agensi mogućeg svijeta upisuju u hegemonijske odnose zadavajućih okvira. U tom smislu može se reći kako govorimo pitanju mogućeg uslojavanja romana *Zimsko ljetovanje* iz perspektive postkolonijalnih transnacionalnih i dijaloški zamišljenih diskurzivnih studija.

U tom je smislu ovakav pristup svojevrsni eksperiment, s obzirom na činjenicu da ima dosta argumenata koji se mogu usprotiviti mogućnosti diskurzivnog upisivanja teksta romana u praksu čitanja koja odudara od tradicije interpretiranja ovog teksta. Osim toga, kad gledamo *Proljeća Ivana Galeba*, već je spomenuto kako je konsenzusom dogovoreno da se radi o građanskoj, liberalno-ironijskoj tradiciji upisivanja u „prvi svijet”, u onaj dominirajući odvojak kanonske književnosti koja svojom umjetničkom prirodom podriiva intelektualnu a ne političku paradigmu. No i tu čitamo drugost u odnosu na *mainstream* (većinsku pozicioniranost) diskurzivnog okruženja poetike svakodnevnice i politike tekstualnog. U toj elaboraciji moglo bi se poći od činjenice da je Desničino pozicioniranje unutar prostora njemu sinkrone hegemonije *drugo* s obzirom na građanski oblik skeptičkog prosvjetiteljstva o kojem piše Drago Roksandić (2011) naglašavajući element civilne kulturalne paradigme kao etičkog oslonca upisanog usuprot kolektivnoj hegemoniji poništavanja praktičnog „očovječenja čovjeka”. Brajović pak učitava drugost kroz ironijsko potkopavanje hegemonijske stabilnosti i ukazivanje na „fizičku i mentalnu prinudu nad pojedinim piscem” koja završava „u manipulaciji memorijom i znanjem celih zajednica” (2011: 35). Tako ovdje upravo izmišljanje tradicije i potkopavanje kontinuiteta građanske kulture predstavljaju mehanizme kontra-hegemonijske prakse koja se upisuje kao hegemonija u nastajanju. Dekonstrukcijom prostora ostataka, onih narativa koji se upisuju na margini velike priče (i pretvaraju se u kasnije uveličane otpore dominirajućem narativu), otvara se mogućnosti čitanja povijesti ovisnosti o hegemonijskim praksama, tuđim i „našim” podjednako. Utoliko mi se čini da prostor za ovo čitanje ostaje i dalje otvoren.

***

Ovaj roman uglavnom se čitao u okruženju modernističke paradigme (druge moderne) i upisivao u kontekst dekonstrukcije čitanja/upisivanja kolektivnog subjektiviteta u priču, što zapravo znači ispisivanja poetike odjeka (kontra-hegemonije) soc-realističkog prosedea kao lociranja mjesta stvaranja ironijskog odmaka. Prva razina upisivanja razlike predstavlja otpor dominirajućoj, diktiranoj poetici totalitarnog sustava. Kao i neki drugi važni romani tog vremena 1950-ih, na primjer Andrićeva *Prokleta avlija* ili Šegedinova *Djeca božja* i *Osamljenici*, roman *Zimsko ljetovanje* ne dekonstruira samo zadanu paradigmu na razini fingiranja dobrovoljnog upisivanja unutar okvirnih koordinata diskursa represije, ali bez moći da se kooptira, već to čini uz subverzivno očitovanje ne-moći gdje se, kroz određene jasno naznačene „napukline u sistemu”, odnosno mimikrijom kooptiranja koja se očituje kao rekuperacijski proces umnažanja značenjskih „ostataka”, proizvodi subverzivni tekst. Time intencijski sloj ovog teksta postiže efekte slične onima što ih je u kasnim 1960-te svojim učincima ostvario Novakov roman *Mirisi zlato i tamjan* (1968), a u ranim sedamdesetim Slamnigov roman *Bolja polovica hrabrosti* (1972). No ti su romani uglavnom crpili svoju drugost u odnosu pojedinca prema represivnom sustavu (politike i književne paradigme), a ne u odnosima prostora i svjetova koji se na njima prepleću kao kolektivni politički i poetički identiteti. Upravo je po tome ovaj Desničin roman posebno zanimljiv kao vrlo dobar primjer najave kasnijih postkolonijalnih

promišljanja lokalne sredine i njezinih vrlo kompleksnih povijesno – diskurzivnih odnosa ne/moći (narativa razlike). Ali ni ta razlika nije takva kakvom se čitavo vrijeme čini. Jer uvijek postoje mogućnosti ostvarivanja susreta i nadilaženja nepremostivih razlika kroz jezični obrat. On se u *Zimskom ljetovanju* doduše ne događa, ali se na razini fabule zbiva tragedija koja će proizvesti privid trenutka istinskog razumijevanja. A nakon tog i samo „ljetovanje” će završiti. I svaka strana otići će u „svoju” zimu. Ostvarena se napetost ne razrješava, a roman upravo u tom smislu proizvodi osjećaj mučnine koji mu, unatoč izrazitom kolektiviziranju njegovih agensa daje neobično jak pečat egzistencijalne poetike. Radi li se tu o majstorstvu autora, ili o slučaju koji je proizveden neobičnim razrješanjem upisivanja kolonijalnog ne-dodira civilizacija, ostaje nam tek da vidimo premrežavanjem postojećih i nekih novih interpretacijskih pokušaja.

Literatura

- Behler, Ernst (2015) *Irony and the Discourse of Modernity*, Washington DC, Washington UP. Print.
- Bhabha, Homi (1994) *Location of Culture*, London, Routledge. Print.
- Brajović, Tihomir (2012) *Komparativni identiteti. Srpska književnost između europskog i južnoslavenskog konteksta*, Beograd, Službeni glasnik. Print.
- Brajović, Tihomir (2011) „Ironija i kolektivna memorija: Desnica, Krleža, Andrić”. *Desničini susreti 2010. Zbornik radova*, uredili Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina, Zagreb, Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, str. 31-39. Online <http://kula-jankovica.unizg.hr/files/file/DS-05-2010.pdf>.
- Brajović, Tihomir (2011a) *Fikcija i moć. O subverzivnoj imaginaciji Ive Andrića*, Beograd, Arhipelag. Print.
- Derrida, Jaques (2007) *Pisanje i razlika*. Prevela Vanda Mikšić, Sarajevo, BTC Šahinpašić. Print.
- Desnica, Vladan (1974) *Zimsko ljetovanje, Pjesme, Ljestve Jakovljeve*. Sabrana djela, prvo izdanje, priredio Stanko Korać, Zagreb, Prosvjeta. Print.
- Dukić, Davor (2010) „Nekoliko imagoloških opaski o *Zimskom ljetovanju* i Desničinih susretima”, u: *Desničini susreti 2005.–2008. Zbornik radova*, uredili Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina, Zagreb, Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, str. 149-156. Online <http://kula-jankovica.unizg.hr/files/file/DS-03-2005-2008.pdf>.
- Gramsci, Antonio (1951) *Pisma iz zatvora*, Zagreb, Zora. Print.
- Hutcheon, Linda i Mario J. Valdés, ur. (2002) *Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory*, Oxford i New York, Oxford UP. Print.
- Kravar Zoran (2011) „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice pod ideološkokritičkim lećama”, *Desničini susreti 2010.. Zbornik radova*, uredili Drago Roksandić i Ivana

- Cvijović Javorina, Zagreb, Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, str. 9–17. Online <http://kula-jankovica.unizg.hr/files/file/DS-05-2010.pdf>.
- Marinković, Dušan (2005) *Hotimično iskustvo: Diskurzivna proza Vladana Desnice*, Zagreb, VBZ. Print.
- Milanja, Cvjetko (1996) *Hrvatski roman 1945.–1990. Nacrt moguće tipologija hrvatske romaneskne prakse*, Zagreb, Zavod za znanost o književnosti. Print.
- Nikolić, Nenad (2015) *Problemi savremene književne istorije. Kričička prologomena za obnovu nacionalnih književnosti i njihovih istorija*, Beograd, Službeni glasnik. Print.
- Roksandić, Drago (2011) „...‘Pisac uvijek ima upravo onoliko slobodu stvaranja koliko sam sebi dozvoli...’ Civilna kultura Vladana Desnice poslije 1945. godine”, *Desničini susreti 2010. Zbornik radova*, uredili Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina, Zagreb, Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, str. 18-31. Online <http://kula-jankovica.unizg.hr/files/file/DS-05-2010.pdf>.
- Rorty, Richard (1989) *Irony and Contingency*, London, Cambridge UP. Print.
- Spivak, Gayatri Cakravorty (2006) *A Critique of Postcolonial Reason. Towards a History of the Vanishing Present*, Cambridge Massachussets i London, Harvard UP. Print.
- Stenberg, Lisbeth (2009) „Marginalization ad Paradoxes of Identity Formation”, U: *Literature for Europe?*, Uredili Theo D’haen i Iannis Goerlandt, New York i Amsterdam: Rodopi. Print.
- Škvorc, Boris (2013) „Posrednici ‘istina’: uloga prevoditelja, prevođenja i ‘doušnika’ u konstrukciji kronike”, u: *Andrićs Chronik. Andrić Initiative 7.*, uredio Branko Tošović, Graz i Beograd, Institut Fur Slawistik der Karl-Franzens-Universitat i Svet knjige.
- Škvorc, Boris (2003) Ironija i roman: u Krležinim labirintima. Zagreb: Naknada MD. Online https://www.academia.edu/2072950/Ironija_i_roman_u_Krležinim_labirintima
- Tiffin, Helen (2006) „The Body in the Library: Identity, Opposition and the Settler-Invader Women”, u: *Postcolonial Discourses. An Anthology*, uredio Gregory Castle, Oxford i Malden, Blackwell Publishers. Print.
- Todorova, Maria (2009) *Imagining the Balkans*, Updated Edition, London, Oxford UP. Print.
- Young, Robert J. C. (2006) *Postcolonialism. An Historical Introduction*, Malden i Oxford, Blackwell Publishers. Print.
- Young, Robert J. C. (2004) *White Mythologies, Writing History and the West*. Drugo izdanje. London i New York: Routledge (prvo izdanje 1990). Print.
- White, Hayden (1978) *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*, Baltimore i London, John Hopkins UP. Print.
- Woolf, Larry (1994) *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilisation on the Mind of Enlightenment*, Stanford UP. Print.

SUMMARY

Boris Škvorc

THE WINTER SUMMER HOLIDAY BY VLADAN DESNICA: AN ATTEMPT AT A READING FROM THE POSTCOLONIAL PERSPECTIVE

This article deals with the possibility of establishing a frame for a postcolonial reading of *Zimsko ljetovanje* (*The Winter Summer Holiday*, 1950) by the Croatian author Vladan Desnica. It also considers the reflection of such a reading with respect to the canon of Croatian and other South Slavic literatures. The central question posed is: what could history of literature gain or lose by using the postcolonial approach in the interpretation of a well established, relatively conservative and stable canon of local academic hegemony? It is argued here that Desnica's novel was written during a very important period of Croatian and South Slavic history (1950s) and that it represents one of the most successful attempts at undermining the official Communist politics (and poetics) of social realism. Within the traditional reading/interpretation of this novel, two dominant approaches can be detected. The first one deals with the reintroduction of the modernistic approach into Croatian literature and paves the way to liberal individualistic stance in the South Slavic, and in particular Croatian, authorial intention. The second one was introduced later, in 1990s, and it insists on reading the novel from the position of reading stereotypes and images as the most productive way of dealing with cultural issues of otherness, other language, viewing the space from the position of otherness, overlapping of cultural identities and interpreting political and political issues discussed and painted by the text. The complex issues of textual genealogy and the space of cultural clash in a post-multicultural society are agreed upon in most of the readings/interpretations within both approaches. However, the possibility of reading this novel as a counter-narrative of subaltern otherness and of the opening of ironic destabilization of the most "stable" readings has not been used to its full potential. Here the counter-reading of this paradigmatic novel is offered from the perspective close to Spivaks' location of "native informant" and Todorovas' location of Balkans, where both the concept of Occident and the concept of Orient are seen as the others. Before the introduction of imagology into Croatian theory, this novel was predominantly read in a structuralist key, with an emphasis on the genealogical frame, and in relation to the poetics and politics of that time. Major topics that were discussed frequently included the lack of individualisation, collectivism and a somewhat schematic construction of the novel. In contrast to this tradition, we argue here that the postcolonial reading could open new avenues not only for the reading of this novel, but also for the research of Croatian novel in the second part of the twentieth century as a whole. In this process it is important to distinguish between two possibilities which Desnica's novel considers and which the authorial intention (Eco) has put in the centre of its stylistic and ideological potential. That is the difference between posing the logocentric and fonocentric discursive standpoint. It is the difference between writing and uttering, between stylization and using the "informants" from the realm of storytelling, as defining focal points for decoding the positions of power and empowerments of and in the text. In that respect, scholarly attention is shifting from the canon to the power games of hi/story, from evaluation to the location of cultural paradigms and from describing the hegemonic order towards establishing the frames of possible counter-hegemony that are achieved in this text, namely within its ironic layers of deconstruction of firm stereotypes. The emphasis then is on the procedures of utterance and storytelling mechanisms, rather than on the effect of what is narrated within the canon. The article suggests that further study of these mechanisms should be undertaken in order to establish the space of contact between the lingual contingencies and ideological realms. The article also focuses on the actual historical issues related to this novel, that is, on the effects this novel has had on later texts in the national and trans-national environment.

Key words: *postcolonial approach; deconstructing; the modernist genealogy; subaltern voice in majority discourse; Vladan Desnica; winter vacation in summer; undermining the system and ideological stereotypes*